

*Т. В. Вільхова,
аспірант, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет*

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ

*T. Vilchova,
Postgraduate student, Dnipropetrovs'k Stat University of Agriculture and Economics*

CRITERION AND EFFICIENCY INDICATORS OF LAND USE

У статті визначено основні критерії та показники ефективного використання землі сільськогосподарськими підприємствами. Встановлено, що критерій економічної ефективності сільськогосподарського виробництва відображає зростання необхідної суспільству якісної сільськогосподарської продукції за допомогою земельних ресурсів при збереженні та підвищенні родючості ґрунту. При цьому критерій ефективності конкретизується через показники, які відображають рівень і динаміку ефективності.

The article outlines the basic criteria and indicators of effective land use by agricultural enterprises. Established that the criterion of economic efficiency of agricultural production growth displays the society needs quality agricultural products using land resources while maintaining and improving soil fertility. In this criterion of efficiency is specified through indicators that reflect the level and inter-temporal changes.

Ключові слова: землекористування, ефективність, критерії, показники ефективності, оцінка, сільськогосподарські угіддя, стабільність.

Key words: land use, efficiency, criteria, performance indicators, costing, agricultural land, stability.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Ефективне використання земельних ресурсів має важливе значення для сталого розвитку аграрного сектора України. Проблема ефективного використання земель сільськогосподарського призначення в Україні дедалі більше ускладнюється. Сьогодні вона має різні аспекти, головними з яких є економічний, організаційний та екологічний. Рівень використання земель в Україні нині настільки критичний, що подальша деградація потенціалу земельних ресурсів у сільському господарстві може мати катастрофічні наслідки, які позначаться на загальному рівні продовольчої безпеки країни та здоров'ї нації. При визначенні ефективності використання землі в сільському господарстві важливо методологічно правильно визначити результати виробництва, які об'єктивно характеризують досліджуване явище.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Головна мета економіки — підвищення матеріального і культурного рівнів життя народу, а головний засіб досягнення цієї мети — зростання ефективності виробництва. Більшість вчених вважають, що економічна ефективність не залежить від форми економічних відносин і має загальний характер. Економічна ефективність суспільного виробництва — об'єктивна категорія, загальна для всіх суспільно-економічних формацій, яка

виражає рівень віддачі витрат безпосередньо в матеріальному виробництві. Економічну ефективність розглядають через призму використання земельних ресурсів багатьох вчених: В.Я. Амбросов, А.Є. Данкевич, І.В. Кошкалда, Т.Г. Маренич, А.Ю. Мельник, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, М.М. Федоров, П.Т. Саблук та інші. Водночас сучасні умови землекористування, очікувана відміна мораторію на купівлю-продаж земельних паїв зокрема, поява і розвиток "латифундій", вимагають нових підходів. На більшу увагу заслуговують питання збереження й поліпшення якості ґрунтів. Такий підхід вимагає уточнення поняття "ефективності сільського господарства", оскільки основним і незамінним засобом виробництва є земля — ресурс, який просторово обмежений.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є узагальнення критеріїв та показників ефективності землекористування як економічної категорії.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як економічна категорія ефективність землекористування повинна мати свої критерії та показники, які були б мірилом її оцінки. Серед вчених-економістів проблема вибору критерію ефективності є предметом гострої дискусії. Це свідчить про недостатню розробку

Таблиця 1. Критерії та показники ефективності використання землі в сільському господарстві

ПОКАЗНИК	ВИДИ ЕФЕКТИВНОСТІ				
	Економічна	Екологічна	Еколого-економічна	Соціально-економічна	Соціально-еколого-економічна
КРИТЕРІЙ	Максимум продукції при мінімумі витрат на одиницю площі	Рівень економічної родючості земельних угідь	Ступінь поліпшення екологічного стану агроecosистеми	Задоволення потреб та зростання добробуту населення	Комплексне вирішення економічних і екологічних проблем
ЗМІСТ	Результат реалізації в продукції рослинництва витрат праці та родючості ґрунту в конкретних умовах місця і часу	Поліпшення якості землі, збільшення виробництва продукції високої якості та економічних показників діяльності в результаті запобігання шкоди природному середовищу	Економічна ефективність витрат, пов'язаних з комплексом заходів щодо поліпшенню якості земельних угідь та їх охороною	Приріст соціально-економічних показників оцінки природних ресурсів	Перетворення сонячної енергії з мінімальними витратами енергії природного палива і людини при високому виході продукції
СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ	Натуральні і вартісні	<i>Натуральні:</i> площа еродованих земель; площа забруднених земель; втрачений гумус і поживні речовини ґрунту; площа ріллі з несприятливою кислотністю; площа угідь, виведених з обігу. <i>Вартісні:</i> вартість недоотриманої продукції, вартість необхідних мінеральних і органічних добрив для відновлення родючості ґрунту	Екологічні витрати на ведення системи землеробства; додатковий обсяг продукції; попереджений екологічний збиток природному середовищу; приріст вартості земельних ділянок в результаті поліпшення екологічного стану	Приріст вартості одиниці площі землі; вихід сільськогосподарської продукції на душу населення	Кількість енергії що продукується з біомаси; рівень використання різних джерел енергії; відношення енергії біомаси до витрат енергії природного палива і затрат людської праці

теорії, зокрема, про відсутність єдиної думки щодо сутності досліджуваного поняття. В економічній літературі висловлюються різні точки зору стосовно існування одного або декількох критеріїв ефективності. Прихильники єдиного критерію вважають, що ця вимога має поширюватися на всі рівні господарювання. Ефективність суспільного виробництва повинна плануватися на основі єдиного критерію шляхом зіставлення результатів виробництва (ефекту) з затратами живої та уречевленої праці або використаними ресурсами. Але більшість науковців-економістів вважають за необхідність використання різних критеріїв ефективності залежно від рівня господарського управління [4; 6].

Єдиний критерій економічної ефективності містить узагальнену оцінку явища, і передбачає існування множинності показників, які кількісно відображають різні сторони економічних процесів. Критерій економічної ефективності відображає узагальнений результат економічного явища на підставі якого здійснюють оцінку, визначення та класифікацію часткових показників ефективності. Він пов'язаний з використанням обмежених ресурсів підприємства і виробництвом споживчих вартостей. Стосовно критерію національної продовольчої безпеки економічна ефективність аграрного виробництва проявляється в зростанні виробництва продовольства і сировини в необхідному асортименті та якості з розрахунку на душу населення. Багато вчених поділяють ефективність на декілька видів: економічну; соціально-економічну; соціальну; виробничо-економічну; технологічну; екологічну; еколого-економічну; соціально-еколого-економічну та інші [1; 2; 3]. Це свідчить про доцільність визнання багатоваріантності критерію ефективності (табл. 1).

Отже, узагальнюючи зміст наведеної таблиці зазначимо, що критерій економічної ефективності сільськогосподарського виробництва відображає збільшення виходу необхідної суспільству якісної сільськогосподарської продукції за допомогою земельних ресурсів з одиниці площі при збереженні та підвищенні родючості ґрунту.

Під економічною ефективністю сільськогосподарського виробництва слід розуміти ефективність використання землі, а під економічною ефективністю викорис-

тання землі — рівень ведення на ній господарської діяльності [4].

Екологічна ефективність — це екологічний стан агроecosистеми, рівень економічної родючості сільськогосподарських угідь. Екологічна ефективність визначається шляхом співставлення величин екологічних результатів до понесених витрат. Екологічні результати визначаються за різницею показників негативного впливу на навколишнє середовище та стану навколишнього середовища до і після заходів щодо організації раціонального використання земель.

Підвищення екологічної ефективності О.М. Онищенко розглядає як поліпшення якості землі, що дозволяє отримувати додаткову продукцію високої якості та підвищувати економічні показники господарської системи в результаті запобігання шкоди природному середовищу [5]. Виробничо-економічна ефективність відображає ефективність використання земельних угідь, матеріальних і трудових витрат.

Еколого-економічна ефективність розкриває ступінь реалізації екологічних заходів, підвищення родючості ґрунтів, поліпшення природного середовища. Критерієм еколого-економічної ефективності є ступінь поліпшення екологічного стану агроecosистеми: підвищення окультурення, зниження забрудненості й руйнування земель. Еколого-економічну ефективність доцільно розглядати з позицій економічної ефективності комплексу заходів, пов'язаних з поліпшенням якості земельних угідь, із забезпеченням сприятливих умов для розвитку рослин, з охороною земельних угідь.

Еколого-економічна ефективність є економічною результативністю комплексу заходів, що проводяться з метою поліпшення якості земельних угідь (оптимізації структури агроecosистеми) і підвищення продуктивності рослинних ресурсів. Вона відображає результативність екологічних витрат (окупність витрат на природоохоронні цілі), спрямованих на підвищення родючості ґрунтів і біологічного потенціалу сільськогосподарських культур [5].

Поняття соціально-економічної ефективності використання землі є більш ширшим в порівнянні з економічною (господарською) ефективністю, тому що в нього

входять не тільки економічні, але й соціальні результати, які досягаються на основі найбільш раціонального землекористування. Соціально-економічний ефект вимірюється показниками задоволення потреб, зростання добробуту, заробітної плати, фонду споживання. Оцінку ефективності проводять після складання проекту організації раціонального використання землі. У ході розробки проектів виникають різні варіанти вирішення завдань, що вимагають знаходження серед них оптимального. Позитивний екологічний ефект проектів організації раціонального використання землі виражається приростом показника її економічної оцінки та визначається в грошовому вираженні.

Науковці й практики часто не проводять чітких меж між різними сторонами ефективності, а вкладають у них однаковий зміст, оперуючи, як синонімами, різними її назвами, і розкривають сутність її як "співвідношення ефектів" економічної діяльності, з одного боку, і різних ресурсів і (або) витрат — з іншого.

Поняття ефективного землекористування відрізняється великою складністю й багатогранністю та не піддається однозначному визначенню. Виділене в одному зі своїх аспектів, воно може формулюватися невірно в сенсі комплексного змісту самого поняття. Сутність ефективного землекористування в сільськогосподарському виробництві формують три основних аспекти: економічний, екологічний, соціальний.

Економічна ефективність землекористування характеризується рівнем виробництва сільськогосподарської продукції — чим більше обсяг виробленої продукції при одночасному зниженні витрат праці й коштів, тим вище економічна ефективність землекористування.

Екологічна ефективність землекористування характеризується рівнем витрат енергії, а також рівнем стабільності й продуктивності агроєкосистеми та її основного компонента — земельних ресурсів. Екологічна ефективність землекористування тим вище, чим нижче рівень витрат енергії, стабільніша та продуктивніша агроєкосистема.

Соціальна ефективність землекористування характеризується розподілом між суспільством і державою земельної ренти, а також тим, як впливають на соціальну стабільність суспільства проблеми земельних відносин. Соціальна стабільність землекористування тим вище, чим справедливіше вирішуються земельні проблеми в інтересах більшої частини суспільства.

ВИСНОВОК

Отже, узагальнення критеріїв та показників використання земельних ресурсів мають забезпечити природоохоронний, ресурсозберігаючий і відновлювальний характер у їх використанні. Цього можна досягти при вивченні особливостей кожного з видів ефективності наведених у статті. При цьому критерій як мірило ефективності конкретизується через показники, які слугують лише кількісним вираженням цього вимірника. Вони повинні якомога точніше відображати рівень і динаміку ефективності.

Література:

1. Данкевич А.Є. Вплив розмірів землекористувань на рівень виробництва / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. — 2011. № 9. — С. 29—33.
2. Кошкада І.В. Обґрунтування розміру землекористування сільськогосподарських підприємств / І.В. Кошкада // Агросвіт. — 2012. — № 10. — С. 19—25.
3. Кирилов Ю.Є. Роль сільгоспвиробників у забезпеченні продовольчої безпеки України в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов // Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 121—128.
4. Мельник Л.А., Литвин Ю.О. Наукові засади оптимального землекористування у сільському господарстві // Агросвіт. — 2008. — № 3. — С. 4—9.

5. Онищенко О. Соціально-економічна природа і розміри сільськогосподарських підприємств / О. Онищенко // Економіка України. — 2000. — № 6. — С. 58—68.

6. Саблук П.Т. Реалізація механізму реформ в аграрній сфері / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2011. — № 10. — С. 3—6.

References:

1. Dankevych, A.Ye. (2011), "The impact of land use on the size of the level of production", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 29—33.
2. Koshkald, I.V. (2012), "Substantiation of sized agricultural land", *Ahrosvit*, vol. 10, pp. 19—25.
3. Kyrylov, Yu.Ye. (2012), "The role of farmers in food security in the context of globalization of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 121—128.
4. Mel'nyk, L.L. Lytvyn, Yu.O. (2008), "Scientific principles of optimum land use in agriculture", *Ahrosvit*, vol. 3, pp. 4—9.
5. Onyschenko, O. (2000), "Social and economic nature and size of farms", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6, pp. 58—68.
6. Sabluk, P.T. (2011), "Realization mechanism of the reforms in the agricultural sector", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 3—6.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2014 р.

www.agrosvit.info

Передплатний
індекс: 23892

ЖУРНАЛ
ВИХОДИТЬ
24 РАЗИ
НА РІК

Журнал «АГРОСВІТ» включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук. **ЕКОНОМІКА**

Українська міжбанківська асоціація банків (УМБА) членом якої є АГРОСВІТ

Тел: (044) 223 26 28, 537 14 33, 537 14 32
Тел/факс: (044) 458 10 73
E-mail: economu_2008@ukr.net